

بررسی نقش پاکستان در طرح استراتژی روسیه در جنوب آسیا: چالش‌ها و چشم‌اندازها

ام فروه^۱
ترجمه: صادق باقری^۲

چکیده

روسیه در مورد پاکستان رویکرد سیاسی آشکارا متفاوتی را در پیش گرفته است که نشانگر تغییر الگوهای طولانی مدت گذشته روسیه در تعامل با اسلام‌آباد است. با توجه به گذشته متفاوت، در این مقاله تلاش می‌شود به این پرسش پاسخ داده شود که پاکستان چه نقشی را می‌تواند در استراتژی جدید روسیه در جنوب آسیا بازی کند و برای بهره‌برداری کامل از موقعیت در حال تغییر کرملین چه گزینه‌هایی باید در سیاست پاکستان به کار گرفته شود؟ به نظر می‌رسد که روسیه برای دستیابی به اهداف استراتژیک، سیاسی و اقتصادی‌اش برای پاکستان جایگاه ویژه‌ای در نظر گرفته باشد. دخیل شدن مسکو با اسلام‌آباد در پرونده صلح و آشتی در افغانستان و همکاری بخش‌های نظامی و امنیتی این کشور با بخش‌های نظامی و امنیتی پاکستان، گویای این مطلب است. در حقیقت، پاکستان برای استراتژی روسیه در جنوب آسیا بسیار مناسب است؛ هر دو کشور می‌توانند از همدیگر بسیار سود ببرند؛ اما موانع و مشکلاتی هم وجود دارد. روابط مسکو-اسلام‌آباد در صورتی می‌تواند به طور کامل شکوفا شود که به طور منظم بین نهادهای مدنی، نظامی و اقتصادی دو کشور گفت‌وگوهای متمرکز صورت گیرد. علاوه بر این، پاکستان باید سیاست خارجی خود را توسعه دهد و در گزینه‌های سیاست خارجی خود به منظور بهره‌برداری از سناریوهای در حال تغییر منطقه‌ای و بین‌المللی که یکی از آن‌ها موقعیت در حال تغییر روسیه در جنوب آسیا است، تغییر بیاورد.

کلیدواژگان: روابط پاکستان-روسیه، جنوب آسیا، طرح استراتژیک، پرونده صلح افغانستان.

۱. پژوهش‌گر و کمک‌ویراستار در انستیتوت مطالعات استراتژیک اسلام‌آباد.
۲. دکترای حقوق بین‌الملل (s_baqeri@yahoo.com)

مقدمه

جهان بر پایه نظام چندقطبی استوار است. در این محیط چندقطبی، دسته‌هایی از مجموعه‌ها و اتحادیه‌ها بازیگران صحنه هستند. با فراهم شدن فضای ژئواستراتژی برای قدرت‌های برتر که برای تأمین منافع‌شان مانور دهند، روند چندقطبی پایدارتر شده است. روابط پاکستان- روسیه در این زمینه در حال تجربه تولد جدید است. رئیس‌جمهور ولادیمیر پوتین، آشکارا از عضویت کامل پاکستان در سازمان همکاری‌های شانگهای (<https://www.dawn.com>) حمایت کرد. در آگوست ۲۰۱۳، ولادیمیر چرکین، دگرژنرال روسی، به منظور بحث مفصل در مورد اهمیت موضوعات استراتژیک از پاکستان دیدن کرد (<https://newsworldrussia.wordpress.com>). روابط پاکستان- روسیه زمانی به نقطه عطف رسید که مسکو تحریم جنگ‌ابزارها را که بر پاکستان وضع کرده بود، در سال ۲۰۱۴ لغو کرد. در نتیجه، هلیکوپترهای جنگی Mi-35، علی‌رغم مخالفت شدید از طرف هند، به پاکستان تحویل داده شد.

در حقیقت، یک چنین توسعه‌ای نشانگر تغییر نگاه روسیه نسبت به پاکستان است. اهمیت پاکستان در سیاست‌های منطقه نیز، به خصوص در افغانستان و آسیای میانه، آشکار است. ظهور تهدید داعش در افغانستان، چین- روسیه و افزایش همکاری‌ها و برجسته شدن نقش جغرافیای سیاسی در آسیای میانه، محیطی را به وجود آورده است که منافع پاکستان و روسیه را هم‌سو می‌سازد. جنگ سرد دیگری در حال وقوع است که در آن ایالات متحده آمریکا، روسیه و چین را رقبای استراتژیک خود می‌خواند؛ در حالی که آن دو در نقش دو متحد جدید ظاهر می‌شوند و برای گرفتن سهم بیش‌تر در نظم جدید منطقه‌ای و جهانی آمادگی می‌گیرند. در شرایطی که روسیه و چین منافع‌شان را هم‌سو می‌سازند، پاکستان که متحد ثابت قدم بی‌چینگی است، گزینه طبیعی مورد پسند مسکو خواهد بود. اگرچه این دو دوست آزرده در دوره‌های مختلف با هم همکاری‌های ناپیوسته و منقطع داشته‌اند؛ اما همکاری‌های دوجانبه این دوره متفاوت است؛ همکاری‌های این دوره تنها به بخش‌های دفاعی و نظامی محدود نمی‌شود؛ بلکه شامل همکاری‌ها در حوزه اقتصادی نیز می‌شود. دوستی دوباره به طور آشکارتر با امضای قرارداد همکاری دفاعی پاکستان- روسیه در ۲۰۱۴ شروع شد. بر اساس این قرارداد، دو کشور در مورد همکاری‌های استراتژیک، سیاسی- نظامی و تقویت صلح و امنیت بین‌المللی، به علاوه همکاری در حوزه‌های آموزش، علوم، تکنالوژی، زراعت و عملیات حفظ صلح توافق کردند. این توافق‌نامه دستاورد تاریخی و سرآغاز تحول بود. کرملین بر اساس آن تحریم تسلیحاتی را که بر اسلام‌آباد وضع کرده بود، لغو کرد. در سال‌های بعدی دو کشور مانورهای نظامی مشترک و مانورهای دریایی مشترک اجرا کردند. علاوه بر این، روسیه هلیکوپترهای نظامی Mi-35

را به پاکستان تحویل داد و گفت‌وگوها برای خرید جنگ‌ابزارهای بیش‌تر ادامه دارد. در ماه اکتبر ۲۰۱۵ دو کشور در مورد احداث پایپ‌لاین گاز به طول ۱۱۰۰ کیلومتر، تفاهم‌نامه امضا کردند که ترمینال‌های LNG را به سند و پنجاب وصل می‌کند. مدیریت اجرای این پروژه را شرکت روسی به نام «RT Global Resources» به عهده دارد و انتظار می‌رفت که پروژه در سال ۲۰۱۸ به اجرا برسد. با توجه به این پیشینه، درک این موضوع دشوار نخواهد بود که بدانیم چه عواملی محاسبات استراتژیک روسیه در جنوب آسیا را شکل می‌دهد و پاکستان چه نقشی می‌تواند در آن بازی کند.

در مورد طرح استراتژیک روسیه، پیش‌بینی تهدیدهای ناشی از آن و ابزارهای دستیابی به اهداف آن زیاد نوشته‌اند. «استیفن کوینگتن» در کتابش به نام «پس‌زمینه فرهنگی فکر استراتژیک روسیه در رویکرد جدید جنگی» توضیح می‌دهد که روسیه از نظر تاریخ، جغرافیا و مقابله با چالش‌ها در سطح جهانی بی‌نظیر است (Stephen R Covington, 2016: 10-15). «الیسن روی» در مقاله‌ای تحقیقی به نام «محوریت روسیه در یوروآسیا» از همکاری‌های فزاینده مسکو در منطقه اروپا و آسیا پرده برمی‌دارد و ساختارهای جهانی و منطقه‌ای را به تصویر می‌کشد که دیدگاه روسیه در آن‌ها نقش داشته است. الیسن روی در مقاله دیگری به نام «بیانیه استراتژیک در مورد سیاست روسیه در مورد آسیای میانه» خطرات ناشی از تغییرات روسیه را در برابر آسیای مرکزی بیان می‌کند و تغییراتی را که به طور کلی در سیاست روسیه به وجود آمده است، مشخص می‌کند (Roy Allison, 2004: 277-293). سیاست روسیه در جنوب آسیا ادامه سیاست این کشور در آسیای میانه است. در حقیقت، هدف طرح کلی استراتژیک روسیه به انزوای ایالات متحده آمریکا در منطقه یوروآسیا است. مسکو با حمایت از پیوستن طالبان به پروژه صلح و آشتی در افغانستان، مثل آنچه که در مذاکرات سه‌جانبه پاکستان-چین-روسیه عمل کرد (<https://economictimes.indiatimes.com>)، می‌تواند نفوذ ایالات متحده آمریکا را بر کابل تضعیف کند. علاوه بر این، می‌تواند همکاری‌های چندبعدی و چندوجهی این کشور با چین در سطح اقتصادی و استراتژیک به عمل آید. در حالی که نفوذ ایالات متحده آمریکا در سطح جهانی رو به کاهش است، طرح استراتژیک روسیه، هم در سطح منطقه‌ای و هم در سطح جهانی، به طور گسترده قابل اجرا است.

بنیاد اندیشه
تاسیس ۱۳۹۴

برای دادن پاسخ به این سؤال که آیا پاکستان می‌تواند در طرح استراتژیک روسیه در جنوب آسیا نقشی بازی کند، در این مقاله ابتدا طرح استراتژیک روسیه در جنوب آسیا مرور و بعد نقش پاکستان در آن بررسی می‌شود.

الف] طرح استراتژیک روسیه در جنوب آسیا

بحران اوکراین که در نوامبر ۲۰۱۳ آغاز شد، موجی از رویدادهای استراتژیک را در سطح بین‌المللی

- در پی داشت. روابط روسیه با غرب خراب شد و با واکنش منفی از سوی ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا، در قالب تحریم‌های مختلف، مواجه شد. این رویدادها مسکو را واداشت تا اسناد امنیتی و نظامی خود را طبق شرایط در حال تحول جغرافیای سیاسی و جغرافیای اقتصادی تنظیم کند. در بیست و پنجم دسامبر ۲۰۱۴، سند نظامی جدیدی پذیرفته شد و در سی‌ام نوامبر ۲۰۱۶، طرح نوری از سیاست خارجی ارائه گردید. این تحول سریع نشان داد که درک روسیه از محیط استراتژیک و ابزارها و معیارهای تعقیب اهداف استراتژیک شاهد نوعی تغییر است. هم‌چنین، اسناد سیاست خارجی جدید این تحول را انعکاس می‌داد و بر ویژگی‌های ذیل تأکید داشت (<http://www.mid.ru>).
۱. جایگاه کشور به عنوان یک قدرت رهبری‌کننده باید مورد تأکید قرار گیرد. در سند استراتژیک امنیتی پیش‌بینی شده بود: «روسیه قدرت بزرگی است که دوباره و به طور فزاینده در حل منازعات عمده بین‌المللی و تضمین ثبات استراتژیک سهم می‌گیرد.
  ۲. در سند راهبرد سیاست خارجی یادآوری شده بود که روسیه به مرکز تأثیرگذاری در جهان امروز تبدیل شده است.
  ۳. در پلان استراتژیک تأکید شده بود که عرصه جدید بین‌المللی به عرصه هرج و مرج، خشونت و رقابت بر سر منابع تبدیل شده است. جهان چندقطبی در حال ظهور است که بی‌ثباتی منطقه‌ای و جهانی به درستی نشان‌دهنده آن می‌باشد.
  ۴. حفظ موقعیت برجسته گذشته روسیه در دوره پسا شوروی هدف کلیدی سیاست خارجی این کشور است. سازمان دولت‌های مستقل مشترک‌المنافع، اتحادیه اقتصادی اروپا، سازمان همکاری شانگهای و سازمان پیمان امنیت جمعی، بسترهای مهمی اند که نظام چندقطبی بر آن‌ها شکل می‌گیرد و به شکوفایی می‌رسد.
  ۵. نظم جهانی نئولیبرال جدید یوروآسیا فعلاً به یک واقعیت عریان تبدیل شده است. غرب تلاش دارد با دست‌کاری در سیاست، اقتصاد و طرح‌های استراتژیک که به بی‌ثباتی بزرگ می‌انجامد، ساختارهای رو به زوال نظم جهانی را حفظ کند.
  ۶. مسکو به ابزارها، ساختارها و دولت‌هایی که به همبستگی یوروآسیا کمک می‌کند، توجه خواهد کرد.
  ۷. در همین راستا، طرح جدید سیاست خارجی ۲۰۱۳ مشخص می‌کرد که روسیه می‌خواهد همکاری استراتژیکش را با هند ادامه دهد (<http://www.mid.ru>). در مورد افغانستان، سیاست خارجی جدید نشان داد که روسیه به عنوان یک کشور طبیعتاً صلح‌دوست و دارای اقتصاد باثبات، قصد دارد از طریق کار با سایر کشورهای ذینفع و سازمان‌های چندجانبه بین‌المللی، در افغانستان به صلح و آشتی دست یابد. توجه روسیه به جنوب آسیا

در استراتژی امنیتی ۲۰۲۰ فدراسیون روسیه و پالیسی دریایی ۲۰۲۰ فدراسیون روسیه برجسته شده است. در هردو سند یادآوری شده که وضعیت امنیتی در افغانستان و جنوب آسیا بر فضای بین‌المللی تأثیر منفی گذاشته و روسیه بر تبدیل بحر هند به زون صلح، ثبات و روابط حسن هم‌جواری تمرکز خواهد کرد.

در این اواخر، روسیه به پاکستان علاقه‌مندی نشان داده و توجه سیاسی این کشور به پاکستان آشکارتر شده است. موضوعات جنوب آسیا، به عنوان یک حوزه جغرافیای اقتصادی و جغرافیای سیاسی، در هردو کشور پیامدها و تأثیرات خود را دارد که می‌تواند فضا را برای همگرایی منافع دوجانبه فراهم سازد. روسیه و پاکستان، علی‌رغم فاصله بسیار زیاد جغرافیایی دو کشور، با مجموعه‌ای از چالش‌های مشابه مواجه‌اند: تروریسم، صلح و آشتی در افغانستان، امنیت اتمی و مشکلات توسعه اقتصادی. برخلاف الگوی قبلی همکاری روسیه با پاکستان، مسکو اکنون اسلام‌آباد را به عنوان بخشی از استراتژی وسیعش در جنوب آسیا مورد توجه قرار داده است. آجندای اقتصادی و سیاسی - امنیتی دو کشور در جنوب آسیا و آسیای میانه به عنوان ابزار مهمی برای تحول سیاست منطقه‌ای بازتاب یافته است. به نظر می‌رسد تجدید حیات روسیه به عنوان یک قدرت بزرگ جهانی، نگاه استراتژیک این کشور را نسبت به مناطق هم‌جواری نیز کاملاً دگرگون ساخته است. این یک واقعیت آشکار است که مسکو به خاطر تأمین امنیت همسایگان نزدیک و حفظ روابط دوستانه با دولت‌های طرفدار روسیه در آسیای میانه تشویق دارد. علاوه بر آن، ثبات داخلی، حاکمیت و تمامیت ارضی جزء منافع عمده ملی روسیه است. حفظ قلمرو و حاکمیت ملی از نفوذ عوامل خارجی که ممکن است باعث هرج و مرج در کشور شود نیز جزء اولویت‌های مسکو است. سازمان‌های رادیکال شبه‌نظامی فرامنطقه‌ای یکی از موضوعات مورد نظر روسیه است: داعش و حرکت اسلامی از پاکستان. موضوع ثبات منطقه نیز اقتضای جایگاه بلندی را دارد که تلاش برای سرعت بخشیدن به پروسه صلح و آشتی در افغانستان نشانه آن است. به طور کلی، اهداف جزئی تعیین شده ذیل اهداف کلی سیاست خارجی مسکو را به تصویر می‌کشد (Andrew et al, 2008/ <http://www.ifpa.org>).

۱. حفظ نفوذ و تأثیرگذاری روسیه در کشورهای همسایه نزدیک؛

۲. اطمینان از حفظ حاکمیت و تمامیت ارضی کشور؛

۳. محدود کردن منازعاتی که ممکن است به سرحدات روسیه گسترش یابد، به محل منازعه؛

۴. تضعیف نفوذ ایالات متحده آمریکا در سطح جهانی و منطقه‌ای؛

۵. کار با کشورهای منطقه برای ایجاد جهان چندقطبی؛

۶. سرعت بخشیدن به روند همکاری‌های اقتصادی با کشورهای دیگر.

همین طور در جنوب، اهداف استراتژیک بزرگ تر روسیه در جنوب آسیا در طرح استراتژیک کلی کشور انعکاس یافته است. اگر دقیق تر صحبت کنیم، سیاست جنوب آسیای روسیه بازتاب دهنده طرح کلی استراتژیک این کشور است. اهداف آن به شرح ذیل می باشد:

۱. تضعیف نفوذ ایالات متحده امریکا، به خصوص کاهش تأثیرگذاری واشنگتن، در پروسه صلح و آشتی در افغانستان؛

۲. یافتن بازارهای جدید برای تیل و گاز روسیه و نیز صادرات کالا و خدمات این کشور؛

۳. جامعه عمل پوشاندن به دیدگاه خود در مورد همبستگی اروپایی به منظور به پاخاستن دوباره اروپا به عنوان یک قدرت بزرگ؛

۴. کار در همکاری نزدیک با چین و ایجاد نظم سیاسی و اقتصادی منطقه ای تحت تسلط بیچینگ و مسکو؛

۵. هماهنگ کردن EAU با شانگهای و جامعه عمل پوشاندن به دیدگاه یوروآسیای بزرگ تر.

۶. نقش پاکستان: همکاری های دوجانبه و چالش های فرارو

روسیه اهمیت جغرافیای استراتژیک پاکستان را به رسمیت شناخته و برای سرعت بخشیدن به روابط همه جانبه با این کشور کار کرده است. هم چنین، مسکو و اسلام آباد مانور نظامی مشترک برگزار کرده اند که «مانور دوستی ۲۰۱۷» نام گرفته است. در دسامبر ۲۰۱۷، دبیر اول سفارت روسیه، «پاول دیدکوسکی»، که در سمیناری در مورد خلع سلاح، منع تکثیر سلاح های اتمی و ثبات استراتژیک صحبت می کرد، اظهار داشت: «مسکو با درخواست پاکستان برای پیوستن به گروه تولیدکنندگان فراورده های اتمی نه مخالفت کرده و نه مانع آن می شود (<https://www.dawn.com/news>). وی در این سخنرانی یادآور شد کشورهایی که به پیمان منع گسترش تسلیحات اتمی نپیوسته اند، می توانند به عضویت این گروه در آیند. در ادامه، سفیر روسیه در پاکستان، «الکسی دیدوف»، در مورد موضع کشورش در این مورد بیش تر توضیح داد: «روسیه با عضویت پاکستان در گروه تولیدکنندگان فراورده های اتمی مخالفتی ندارد. ما آماده ایم برای رسیدن به اجماع در این زمینه از طریق بحث و تبادل نظر کار کنیم.» (<http://www.ipripak.org>)

به همین ترتیب، روابط دوجانبه اقتصادی شاهد سیر صعودی بوده است. به طور مثال: شرکت های روسی علاقه مندی شان را برای سرمایه گذاری در بخش انرژی پاکستان ابراز کرده اند. یک کنسرسيوم تیل و گاز به نام (Inter-Rao Engineering and Himash Appar) اخیراً با شرکت تیل و گاز خیبر پشتونخواه، برای تأسیس یک پالایشگاه گاز در کوهات تفاهم نامه امضا کرده است (KPOGCL, 2018).

چنان که در اسناد استراتژیک پیش بینی شده است، پاکستان می تواند در اتصال قلمروهای وسیع

منطقه یوروآسیا نقش مفید ایفا کند. پاکستان با استفاده از ابزار مشارکت استراتژیک چین- روسیه می‌تواند منطقه را از طریق اتحادیه‌های چندجانبه‌ای مثل اتحادیه اقتصادی اروپا، شانگهای و اتحادیه آسیایی برای همکاری‌های منطقه‌ای با هم متصل کند. اگرچه پاکستان در یک موقعیت استراتژیک مهم واقع شده است که می‌تواند به وصل شدن بلاک‌های مختلف اقتصادی منطقه کمک کند؛ اما دهلیز اقتصادی چین- پاکستان عامل مهم همبستگی یوروآسیا است. این دهلیز، دهلیز فراملی است که از شاهراه قره‌قروم تا بندر گوادر امتداد یافته و شامل شبکه گسترده‌ای از خط آهن، شاهراه زمینی و نیروگاه‌های برق در سراسر کشور می‌شود. پاکستان می‌تواند در طرح استراتژیک روسیه نقش دوگانه به شرح ذیل بازی کند:

۱. به عنوان یک مهره حیاتی در تعبیر رؤیای همبستگی یوروآسیا؛

۲. به عنوان یک شریک مهم در پدیدار ساختن جهان چندقطبی، به خصوص در سطح منطقه.

روسیه نیز به دنبال گزینه‌هایی از قبیل کشیدن پایپ لاین گاز از ایران به هند، از مسیر بندر گوادر، می‌باشد. روسیه این طرح را دارد که به هند و پاکستان گاز صادر کند. ایالات متحده آمریکا مدت‌ها است که با این پروژه مخالفت کرده است و چند بار به تأخیر افتاده است. ششمین نشست کمیسیون مشترک دولتی پاکستان- روسیه با موضوع شناسایی حوزه‌های همکاری در زمینه تجارت، تکنالوژی، علوم و اقتصاد دایر شد (<https://www.dawn.com>). بعدتر، در دیداری که بین صدراعظم پاکستان، شاهد آقاخان عباسی، و همتای روسی اش، دیمیتری مدودف، به عمل آمد، هردو جانب عزم قاطع‌شان را برای رسیدن به توافق در مورد قرارداد کشیدن پایپ لاین گاز ابراز داشتند (Irfan Ghauri, <https://tribune.com>, 2017).

وزیر خارجه روسیه، «سرگئی لاوروف»، در یک نشست سه‌جانبه با چین و ایران در دهلی نو، با اصرار از هند خواست به دهلیز اقتصادی چین- پاکستان بپیوندد و از منافع ابتکار یک کمربند یک جاده بهره‌بردار. به این ترتیب، روسیه از اعتبار خودش در حمایت از تلاش‌های پاکستان در جهت تطبیق طرح دهلیز اقتصادی چین- پاکستان که هند به شدت با آن مخالف است، استفاده می‌کند. با وجود این، راه هموار نیست؛ به خصوص که روسیه هند را شریک ممتاز استراتژیک خود می‌داند و با این کشور شراکت هدفمند و اساسی دارد. در این جا اگر پاکستان بیش از حد نگران روابط دوستانه مسکو با دهلی نو باشد، مدیریت پیچیدگی‌های ایجاد تعادل بین سیاست روسیه و هند بسیار مشکل خواهد شد.

روسیه از نهادهای چندجانبه بین‌المللی به عنوان ابزاری برای گسترش برنامه‌های استراتژیک و اقتصادی به سمت جنوب آسیا استفاده کرده است. اتحادیه اقتصادی اروپا و شانگهای از این جهت

به یک قدرت مؤثر و حفظ نفوذ بر حیاط خلوت خودش، آسیای میانه، و در عین حال ایجاد شبکه‌ای از پروژه‌های زیربنایی در جنوب آسیا و آسیای مرکزی. این حقیقت دارد که پاکستان با دیدگاه روسیه در مورد جغرافیای سیاسی کاملاً منطبق است. هم‌چنین، این احتمال زیاد است که با توجه به ساختار تغییرات در نظم و سیستم بین‌المللی، پاکستان به عنوان بازیگر مهمی در تحقق رویای روسیه در مورد همبستگی یوروآسیا ظاهر شود (رویای همبستگی یوروآسیا برای رستاخیز روسیه و تلاش آن برای دور نگهداشتن ایالات متحده آمریکا از این دایره بالاتر از حد یک نام مطرح است). پاکستان باید هشیار باشد و با دقت به این موضوع فکر کند که آیا در موقعیتی هست که با ایالات متحده مقابله کند. اگرچه نظم جهانی به سمت جهان چندقطبی سیر می‌کند؛ اما واشنگتن هنوز هم یک بازیگر عمده است؛ بنابراین، فرمول رهنمودی سیاست خارجی منهای ایالات متحده آمریکا ممکن است پاکستان را با مشکلات غیر ضروری و قابل اجتناب مواجه سازد.

متأسفانه، هنوز معلوم نیست که پاکستان چه رویایی در سر دارد. معمای غیر قابل حل سیاست خارجی پاکستان، وابستگی آن به یکی از قدرت‌های عمده و ایجاد تعادل در روابط آشفته با هند بوده است. به جای این‌که در ایجاد روابط با قدرت‌های عمده از تنوع کار گیرد، یک قدرت را انتخاب کرده و همواره به آن چسبیده است؛ مثل این‌که کسی جامه زره انتخاب و آن را بر تن کند. این سیاست واقع‌گرایانه برای کشور نه شریک و دوست، بلکه آقا و ارباب به ارمان آورده است. این دفعه نیز رویکرد عکس‌العملی پاکستان آن را به سمت مسکوسوق می‌دهد؛ اما اسلام‌آباد به شکستن این الگوا همکاری نیاز دارد. اکنون زمان آن است که اسلام‌آباد روابط دوستانه‌اش را با مسکو بر اساس لیبرالیزم اقتصادی استحکام بخشد و در کنار آن دایره همگرایی را در حوزه استراتژیک بازیرکی تمام‌گسترش دهد.

پاکستان نیاز دارد که اهداف و شاخص‌های مورد نظر خود را با دقت شناسایی و تنظیم کند. اختلاف نظرها در مورد تعرفه گاز دهلیز شمال - جنوب باید کاهش یابد. پاکستان باید درک کند که این بار نمی‌تواند اشتباه کند و با طرح مشارکت اقتصادی که از طرف روسیه ارائه شده است، مثل کمک‌های وسیع اقتصادی که سخاوتمندانه از جانب ایالات متحده آمریکا ارائه می‌شود، با بی‌اعتنایی کامل برخورد کند. همین‌طور، روابطی که بین پاکستان - روسیه برقرار می‌شود، نمی‌تواند با روابطی که پاکستان با چین دارد، برابر باشد. بسیار واضح و واقع‌بینانه است که رنگ لیبرالیزم اقتصادی دادن به زیربنای روابط اسلام‌آباد - کرملین به حل پیچیدگی‌های جغرافیای سیاسی منطقه‌ای و جهانی کمک کند.

پالیسی‌سازان سیاست خارجی باید بدانند که واقعیت بی‌اعتمادی موجود از پیشینه تاریخی دو کشور ناشی می‌شود. پاکستان برای تحکیم روابط با روسیه ابعاد سیاسی - امنیتی را نباید کاملاً از همکاری‌های اقتصادی تفکیک کند. برای دستیابی به این هدف، همکاری‌ها با روسیه باید در

سطح محدود صورت گیرد؛ مثل همکاری در حوزه اقتصادی، همکاری در سکتور انرژی، همکاری در مبادلات فرهنگی، توسعه زیربنایها، مبادله تکنالوژی و همکاری در شریک‌ساختن معلومات حیاتی و تکنالوژی، بدون این‌که وارد قلمرو امنیت ملی ما شود. همکاری در این سطح به پاکستان و روسیه کمک می‌کند به همدیگر اعتماد کنند، بی‌اعتمادی گذشته بین دو کشور را از بین ببرند و به همزیستی بهتر دو کشور و روابط قوی دوجانبه کمک کنند.

ب] توصیه‌های راهبردی

در این بخش، با توجه به چالش‌های داخلی و خارجی‌ای که پاکستان در حال حاضر با آن‌ها مواجه است، به نظر می‌رسد منافع دو کشور در حد زیادی مشترک است. روابط پاکستان-ایالات متحده آمریکا در افغانستان پیوسته، به شکل مارپیچی، رو به نشیب است. پاکستان در این شرایط به صدای رسا نیاز دارد. پاکستان روسیه را شریک خود می‌داند و موقعیت خود را در سطوح مختلف بازتاب داده است. وزیر خارجه پاکستان، شاه‌محمود قریشی، از مسکو بازدید به عمل آورد و به طور مستمر با هم‌تای روسی‌اش در مورد سرعت‌بخشیدن به پروسه صلح در افغانستان کار کرده است. علاوه بر این، اسلام‌آباد از نقش مسکو به عنوان بازیگر مهم در طرح سیاست خارجی خودش آگاه است و در هماهنگی با شریک سنتی‌اش، چین، فعالیت‌های سه‌جانبه دارد. اما در جانب پاکستان، هر دستورالعملی در حوزه سیاست خارجی که بر اساس اصل «صدور حکم و اطاعت بی‌چون و چرا» (<http://www.atimes.com>) استوار باشد، سازنده نخواهد بود. پاکستان باید به درستی تجزیه و تحلیل کند که چگونه می‌تواند با دوراندیشی منافع خود را به حداکثر برساند. در این زمینه چند مورد توصیه راهبردی به شرح ذیل یادآوری می‌شود.

۱. روسیه در سراسر حوزه نفوذ شوروی سابق و آسیای میانه، به خصوص مناطقی که برای مسکو اهمیت دارد، قدرت خودش را حفظ کرده است. علاوه بر این، EAU، سازمان پیمان امنیت جمعی و سازمان همکاری شانگهای در اختیار روسیه است که از آن‌ها به عنوان برخی از ابزارهای منطقه‌ای برای نظارت بر آسیای میانه استفاده کند. روسیه نمی‌خواهد این منطقه را به حال خودرها کند؛ به خصوص اکنون که دوباره به پا می‌خیزد. پاکستان، با توجه به موقعیت مرکزی‌اش در جغرافیای استراتژیک، در این طرح بزرگ یوروآسیا می‌تواند نقش مهمی بازی کند. برای تحکیم شراکت بلندمدت و اطمینانی با روسیه، آسیای مرکزی فضای مناسبی را فراهم می‌سازد؛ بنابراین، برقراری روابط خوب با آسیای مرکزی، به خصوص از طریق همکاری‌های اقتصادی و شبکه ارتباطات، بسیار مهم است.

۲. پاکستان و چین در ۲۰۱۳ وارد پروژه‌های شدند که مسیر ارتباطی یک هزار کیلومتری را فراهم می‌سازد (دهلیز اقتصادی چین-پاکستان) که روسیه و کشورهای آسیای میانه نیز آن را مجرای

مناسبی برای رسیدن به دریای هند و تحقق پروژه همبستگی یوروآسیایی می‌دانند. از این جهت، مناسب است پاکستان برای روسیه جاذبه اقتصادی ایجاد کند؛ به خصوص در دهلیز اقتصادی چین- پاکستان. این کار فواید دوجانبه خواهد داشت: از یک طرف، برای همکاری اقتصادی پاکستان- روسیه اساس استوار ایجاد می‌کند و از طرف دیگر، رقابت اقتصادی چین و روسیه را در بازار انرژی پاکستان مدیریت می‌کند.

پروژه پایپ‌لاین گاز شمال- جنوب کشتی حامل پرچم همکاری اقتصادی پاکستان- روسیه است. این پروژه، ترمینال‌های LNG کراچی را با لاهور، از کراچی تا لاهور، وصل خواهد کرد. شرکت روسی «گس پروم» نیز طرح دارد یک شبکه منطقه‌ای پایپ‌لاین گاز ایجاد کند. یکی از آن‌ها پایپ‌لاین گازی زیردریایی ایران- پاکستان- هند است. در اکتبر ۲۰۱۷، روسیه به هند و پاکستان پیشنهاد داد تا یک پایپ‌لاین ساحلی را امتداد دهد که از بندر گوادر عبور خواهد کرد. پاکستان می‌تواند با بهره‌گیری از متخصصین روسی، مشارکت در سکتور انرژی خود را تنوع ببخشد. روسیه نیز برای کالا و خدمات مربوط به انرژی خود به بازار بدیل نیاز دارد.

اختلاف نظر در مورد تعرفه باید کاهش یابد و کشور باید متوجه شود که این دفعه مشارکت اقتصادی پیشنهادشده که با مبالغ هنگفت و سخاوتمندانه کمک‌هایی که از طرف قدرت‌های بزرگی مثل ایالات متحده پیشنهاد می‌شد، فرق دارد.

۴. پاکستان به عنوان یک اقتصاد زراعتی باید برای افزایش صادرات فرآورده‌های زراعتی و لبنیاتی خود با روسیه کار کند. این کار باید در اولویت قرار گیرد؛ به خصوص در شرایط فعلی که به دلیل تحریم‌های ناشی از بحران کریمیه، صادرات اروپا به روسیه قطع شده است. پاکستان می‌تواند با روسیه در مورد تقویت و توسعه امکانات ذخیره‌سازی و بسته‌بندی چنین محصولاتی نیز کار کند. ۵. همکاری دوجانبه این ظرفیت را دارد که صنایع سنگین را به طور پیوسته رشد دهد. صنایع ذوب آهن پاکستان یکی از موارد مناسب در این زمینه است. پاکستان باید خود را برای بهره‌بردن از این فرصت آماده کند.

۶. روسیه پیش از پیش از جامعه تجارت پیشه پاکستان خواسته است که در نمایشگاه جهانی ۲۰۲۵ شرکت کند. این پیشنهاد در جنوری ۲۰۱۸، زمانی ارائه شد که هیأت تجارته روسیه از پاکستان دیدار می‌کرد. پاکستان برای بهره‌برداری از این چانس، باید برای حضور در این نمایشگاه خوب آمادگی بگیرد و جامعه تجارت پیشه باید تقویت شود تا در مورد کالاهایی که بناست در نمایشگاه جهانی به نمایش گذاشته شود، تصمیم بگیرد تا بتواند دورنمای حضور با دوام در نمایشگاه را به روشنی ترسیم کند.

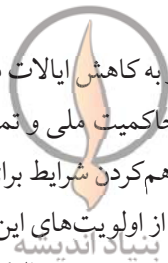
۷. موانع رسیدن پاکستان به سطح مناسبی از همکاری دوجانبه اقتصادی با روسیه، پالیسی‌های اقتصادی متناقض، فقدان سهولت‌ها برای تجارت و عدم ثبات سیاسی است. پاکستان به شدت نیاز به این دارد که اوضاع داخلی خود را سامان دهد و بعد از آن می‌تواند با کشورهای دیگر روابط بلندمدت برقرار کرده و آن را تداوم ببخشد.

۸. تمایل ایالات متحده آمریکا به هند پرسش‌هایی را در مسکو برانگیخته است؛ اما این کشور نه تنها از دهلی دوری نجسته است؛ بلکه رویکرد ایجاد توازن را در جنوب آسیا در پیش گرفته است. سیاست ایجاد توازن روسیه بین اسلام‌آباد و دهلی در روابط دوجانبه پیچیدگی‌هایی را به وجود آورده است. علاوه بر این، هند همواره در روابط روسیه با پاکستان به صورت یک عامل محدودکننده نقش بازی کرده است. با وجود این، اسلام‌آباد نباید به روابطش با مسکو از دریچه روابطش با هند بنگرد.

۹. روس‌ها و چینی‌ها در بسیاری از عرصه‌ها از همدیگر رضایت دارند؛ اگرچه روسیه در مسیر امنیتی سریع‌تر حرکت می‌کند و چین در مسیر اقتصادی. این موضوع ممکن است، در صورتی که بیجینگ و مسکو نتوانند به تفاهم دوجانبه دست یابند، سناریوی غیر قابل پیش‌بینی را به وجود آورد. به همین دلیل، احتیاط ایجاد می‌کند که اسلام‌آباد در سیاست خود بین متحد سنتی‌اش بیجینگ و دوست دودلش مسکو، توازن ایجاد کند. شیفتگی بیش از حد و خویشتن‌داری بیش از حد، هر دو، می‌توانند در دایره بزرگ‌تر تأمین امنیت، منافع و فرمول‌بندی چارچوب سیاست منطقه‌ای، به ضرر پاکستان ختم شود.

نتیجه‌گیری

ادامه درگیری‌ها در افغانستان، نفوذ روبه‌کاهش ایالات متحده آمریکا در سطح جهان، تداوم تهدید تروریسم فراملی در برابر دولت‌ها، حاکمیت ملی و تمامیت ارضی، خطوط برجسته تهدیدها در نگرش کرملین به حساب می‌آید. فراهم کردن شرایط برای صلح در منطقه، کار با هند و پاکستان با رویکرد ایجاد توازن، موارد محدودی از اولویت‌های این کشوراند. ثبات منطقه‌ای نیز برای روسیه و پاکستان در همین حد از اولویت برخوردار است. حال که منافع استراتژیک روسیه و پاکستان به اوج همگرایی رسیده است، افغانستان به تیر خیرها تبدیل شده است. این موضوع عرصه اصلی همکاری بلندمدت بین دو کشور خواهد بود. تروریسم، قاچاق مواد مخدر، توسعه اقتصادی، پروژه همبستگی یوروآسیا و همکاری در قالب نهادهای چندجانبه مثل سازمان همکاری‌های شانگهای نیز مقتضی همکاری از نزدیک است. در حقیقت، مسکو تلاش دارد شراکت و سیعش را با پاکستان تقویت بخشد. دیدگاه روسیه در جنوب آسیا خیلی روشن است؛ بنابراین، پاکستان به این نیاز دارد که دیدگاه

استراتژیک خود را با آن هماهنگ سازد. روابط پاکستان- روسیه در آینده برای هردو کشور سودمند خواهد بود؛ اما به شرطی که یک رویکرد باثبات و سنجیده در پیش گرفته شود. چشم‌انداز روابط رو به شکوفایی دوجانبه ایجاب می‌کند گفت‌وگوی متمرکز بین نهادهای مدنی، نظامی و اقتصادی صورت گیرد. تداوم گفت‌وگوها شفافیت و اعتماد بین رقبای جنگ سرد سابق را تضمین خواهد کرد. روابط رو به انکشاف می‌تواند به هردو کشور سود برساند؛ اما در برابر تداوم همکاری دوستانه موانع زیادی وجود دارد. پیشینه تاریخی با عدم اعتماد دوجانبه همراه شده است. در ارتباط با طرح استراتژیک روسیه این سؤال هنوز مطرح است که آیا پاکستان می‌تواند یک بار دیگر به ایالات متحده امریکا اعتماد کند. از طرف دیگر، مسکو نه می‌خواهد شریک ممتاز استراتژیک خودش، هند، را از دست دهد و نه احساساتش را تحریک کند؛ بنابراین، پاکستان باید رویکرد هوشمندانه‌ای را در پیش گیرد و سیاستش را در جهت توجه بیش‌تر به لیبرالیسم اقتصادی به منظور داشتن روابط طولانی‌مدت با روسیه، بازنگری کند.

منابع

1. "China, Russia, Pakistan Joining Hands on Afghan Problem: The Report," Economic Times, July 12, 2018, <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/sign-of-worry-for-india-china-russia-pakistan-joining-hands-on-afghan-problem-says-report/article-show/57985232.cms>.
2. "Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation", The Ministry of the Foreign Affairs of the Russian Federation, February 12, 2013, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkKB6BZ29/content/id/122186.
3. "KPOGCL, Russian Consortium Sign MOU to Establish Oil Refinery," Frontier Post, February 1, 2018.
4. "Pakistan, Russia Sign Agreement for Construction of North-South Gas Pipeline," Dawn, October 16, 2015, <https://www.dawn.com/news/1213460>.
5. "Russia Endorses Full SCO Membership for Pakistan," Dawn, November 7, 2011, <https://www.dawn.com/news/671932>.
6. "Russia Lifts Arms Embargo to Pakistan," Dawn, June 2, 2014, <https://www.dawn.com/news/1110131andSibKaiffee>
7. "Russia Signals Support for Pakistan's NSG Candidature," Arab News, December 18, 2017, <http://www.arabnews.com/node/1210756/world>.
8. "Russian Consortium Agrees to Set up Refinery in K-P," Express Tribune, August 10, 2017, <https://tribune.com.pk/story/1477821/russian-consortium-agrees-set-refinery-k-p/>.
9. "Russia-Pakistan Relations: is there a New Trajectory?" Islamabad Policy Research Institute,

بنیاد اندیشه

تاسیس ۱۳۹۴

- August 1, 2018, <http://www.ipripak.org/wp-content/uploads/2014/01/prrelease61.pdf>.
10. "Vladimir Chirkin Visited the Major Command of Pakistan Army," News World Russia, August 9, 2013, <https://newsworldrussia.wordpress.com/2013/08/09/vladimir-chirkin-visited-the-major-command-of-pakistan-army>.
  11. Andrew et al., "Russia's 2020 Strategic Economic Goals and the Role of International Integration," Center for Strategic and International Studies, July 2008, <http://www.ifpa.org/confncN-workshp/confncNworkshpPages/usRussiaMarch2011/Russias%202020%20Strategic%20Goals.pdf>.
  12. Ayaz Gul, "Pakistan Hosts Unusual Meeting of Regional Spymasters," Voice of America, July 11, 2018, <https://www.voanews.com/a/pakistan-hosts-unusual-meeting-of-regionalspymasters/4478723.html>.
  13. Baqir Sajjad Syed, "Pakistan, Russia Form Panel to Set up Military Cooperation," Dawn, February 21, 2018, <https://www.dawn.com/news/1390716>.
  14. Fareed A Malik, "Revival of Steel Mills," Nation, February 14, 2018, <https://nation.com.pk/14-Feb-2018/revival-of-steel-mills>.
  15. Irfan Ghauri, "SCO Summit: Pakistan is Adamant to Fight Terrorism, says PM Abbasi," Express Tribune, December 1, 2017, <https://tribune.com.pk/story/1573635/1-pm-abbasi-meets-russian-counterpart-scosummit/>.
  16. Roy Allison, "Strategic Reassertion in Russia's Central Asia Policy," International Affairs 80, no.2 (2004): 277-293, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2346.2004.00383.x>.
  17. Sanjeev Miglani, "Russia Urges India to Line up behind China's Belt and Road Initiative," Reuters, December 11, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-indiachina-russia/russia-urges-india-to-line-up-behind-chinas-belt-and-road-initiativeid-USKBN1E51EX>.
  18. Stephen R Covington, "The Culture of Strategic Thought behind Russia's Modern Approaches to Warfare," (Cambridge: Belfer Centre, 2016): 10-15, <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/Culture%20of%20Strategic%20Thought%203.pdf>.
  19. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by Russian President Putin on November 30, 2016), December 1, 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248.
  20. Ume Farwa, "Pakistan-Russia Relations Depend on a Crafty Balancing Act," Asia Times, October 2, 2017, <http://www.atimes.com/can-pak-russian-relations-thrivestrategic-cooperation>.

